

АНАЛІЗ СТАНУ І ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Дана стаття присвячена проблемам стану і розвитку основних засобів Чернівецької області. У ній аналізуються обсяг і структура основних засобів за місцем розташування, сферами діяльності і класифікаційними групами. Досліджуються питання зношеності й оновлення основних засобів, надаються пропозиції щодо їхнього подальшого розвитку.

Данная статья посвящена проблемам состояния и развитию основных средств Черновицкой области. В ней анализируются объем и структура основных средств за местом расположения, сферами деятельности и классификационными группами. Исследуются вопросы изношенности и обновления основных средств, предлагаются предложения относительно их последующего развития.

This article is dedicated to the problems of state and development of the permanent assets of Chernivtsi region. Scope and the structure of the permanent assets by the location, sphere of the activity and classification groups are analyzed. The issues of the wear and tear and renovation of permanent assets are examined; proposals on their further development are given.

Ключові слова: основні засоби, первісна вартість, регіон, економічна діяльність, національне багатство.

Основні засоби (ОЗ) Буковини є основою її економічного базису. З-поміж усіх інших складових національного багатства вони займають найбільшу питому вагу, до їхнього складу належить головне багатство народу – земля. Тому вивчення стану основних засобів, динаміки їхнього оновлення, факторів, що впливають на ці процеси, є надзвичайно актуальним з огляду на розвиток економіки регіону загалом. Питання вивчення основних засобів регіону є достатньо складним через те, що основні засоби є досить різноманітними по своїй матеріально-речовій формі, вони функціонують майже у всіх сферах економічної діяльності, законодавство щодо регулювання стану і розвитку основних засобів є недостатньо розвиненим і містить певні протиріччя, підходи щодо прийняття тих чи інших рішень оновлення основних засобів не завжди є грамотно обґрунтованими і самий процес оновлення ОЗ часто пов'язаний з різноманітними роду зловживаннями.

Основні засоби є одним з головних елементів, що знаходиться в основі процесів виробництва, надання послуг, торгівлі, виконання соціально-культурних та адміністративних функцій. Їхнім вивченням займалось багато вітчизняних та зарубіжних вчених. Серед українських вчених особливий внесок у розвиток цієї проблематики внесли А.М.Асаул, І.М.Бойчик, М.Г.Грещак, В.М.Колот, Л.О.Лігоненко, А.А.Мазаракі, С.Ф.Покропивний, Г.О.Швиданенко та ін. Серед іноземних вчених слід було би зазначити таких вчених країн СНД, як В.Я.Горфінкель, В.А.Григор'єв, В.П.Грузинов, К.В.Раїцький, В.П.Прасолова, М.А.Сафронов, В.А.Швандар. Серед вчених інших країн необхідно згадати таких: Й.Ворст, П.Ревентлоу, Р.Коуз, С.Фішер, Дж.Харвей, Г.Шмален.

Головна мета проведеного нами наукового дослідження полягала у тому, щоби дослідити стан і розвиток основних засобів на підприємствах різних сфер діяльності регіону і надати рекомендації щодо більш ефективного їхнього використання і оновлення.

Для досягнення поставленої мети нами було сформульовано і вирішено такі завдання:

- дослідження обсягу і структури основних засобів регіону;

- аналіз ступеня зношеності та інтенсивності оновлення основних засобів регіону;

- визначення перспективних напрямків розвитку основних напрямків розвитку основних засобів регіону.

На початок 2009 р. первісна вартість основних засобів всіх видів підприємств та організацій Буковини з урахуванням проведених індексацій і переоцінок склала 22,2 млрд.грн. Оскільки Чернівецька область – найменша серед областей України, то не є дивним, що її частка у загальному складі основних засобів України становила на зазначений період 0,7%.

Динаміка зростання основних засобів за останні роки була достатньо позитивною. Так, індекс зростання первісної вартості основних засобів до попереднього року (у порівняльних цінах) становив у 2005 р. – 107,0%, у 2006 р. – 103,8%, у 2007 р. – 117,3%, у 2008 р. – 128,6%. Динаміка начебто і позитивна, але якщо порівняти її з динамікою зміни частки вартості основних засобів Буковини з вартістю основних засобів у цілому по країні, то виникають деякі питання, що вимагають окремого пояснення.

Частка регіону у загальнодержавній вартості основних засобів щорічно мала тенденцію до скорочення. Так, у 2005 р. вона становила 1,1%, у 2006 р. – 1,0%, у 2007 р. – 0,9%, у 2008 р. – 0,7%. Первісна вартість основних засобів у розрахунку на одного мешканця області у 2007 р. становила 20,7 тис.грн., що було менше ніж загалом по Україні у 2,1 раза. У наступному році цей розрив став ще більшим. При вартості основних засобів на одного мешканця України у сумі 68,3 тис.грн., по Чернівецькій області аналогічний показник склав 24,5 тис.грн., що майже утричі менше. Для того, щоби пояснити такі суттєві розбіжності у наявності основних засобів по Україні і регіону, необхідно врахувати структуру розташування основних засобів за сферами діяльності, а також пригадати, що у різних сферах діяльності капіталомісткість основних засобів є різною і приріст ОЗ у кількісному виразі аж ніяк не означає їхнього приросту у вартісному виразі.

Наглядно структуру розташування основних засобів Чернівецької області за сферами діяльності ми можемо розглянути на рис. 1.

Рис. 1. Основні засоби Чернівецької області за видами економічної діяльності

Як видно з наведених даних, найбільш капіталомістка сфера економічної діяльності, промисловість, займала у 2007 р. лише 15,6%, а у 2008 р. знизилась ще на 1,2% і склала 14,6%. Водночас, наприклад, така сфера послуг, як операції з нерухомим майном, орендою, інжинірингом займає більше третини основних засобів серед всіх видів економічної діяльності. В інших же регіонах країни, особливо центральних і східних, частка основних засобів промисловості є набагато більшою. Річ у тому, що в останні роки у нашому регіоні найменше розвивалась промисловість, а найбільше – сфера послуг та оптової і роздрібної торгівлі, де капіталомісткість основних засобів є невеликою. Це й призвело до того, що частка регіону у загальнодержавній вартості основних засобів постійно падала і з року в рік на одного мешканця Буковини їх припадало все менше, ніж по Україні у цілому. Також це є наслідком того, що тривалий час та ще й зараз, у нашому регіоні переважала і втілювалась у життя точка зору щодо необхідності переважного зростання сфери послуг та торгівлі над сферою промислового виробництва. Як свідчать отримані нами результати, це є не зовсім правильний підхід, який до того ж призвів до того, що Чернівецька область є стабільно дотаційною.

Якщо розглядати розташування основних засобів у межах регіону, то відразу можна помітити, що воно є нерівномірним. Так, на обласний центр – м. Чернівці припадає у 2008 р. 72,5% первісної вартості основних засобів регіону. Це не викликає подиву, адже схожа ситуація спостерігається і по інших регіонах України, де в обласних центрах традиційно знаходяться основні виробничі, будівельні, транспортні підприємства та підприємства сфери послуг. Також, якщо розглядати інші населені пункти Чернівецької області, то впадає в очі 4,2% питомої ваги основних засобів у м.Новодністровськ. Для міста з

чисельністю населення всього лише у 10,5 тис. осіб це найвищий показник по області. Тобто на одного мешканця м.Новодністровськ припадає майже 90,4 тис.грн. первісної вартості основних засобів, що у 3,7 раза вище, ніж у середньому по області й у 1,3 раза більше, ніж у обласному центрі. Такі високі показники щодо концентрації основних засобів досягнуті завдяки активізації будівництва в останні роки лише одного об'єкта – Дністровської акумулюючої гідроелектростанції.

На інші райони області припадає незначна кількість основних засобів. Якщо оцінювати ОЗ по їхній питомій вазі, то вона буде коливатись від 0,6% у Путильському районі і до 4,4% у Хотинському районі.

Для більш повної характеристики основних засобів необхідно розглянути їхню структуру за класифікаційними групами, оскільки це дає можливість оцінити, який саме вид ОЗ переважає у тій чи іншій сфері економічної діяльності. Структура основних засобів за класифікаційними групами за останні роки змінювалась незначно. Головною складовою основних засобів регіону традиційно були і залишаються будівлі, споруди та передавальні пристрої, загальна вартість яких у 2008 р. склала 69,8% (у 2007 р. – 73,4%), на машини та обладнання припадало 11,9% (у 2007 р. – 11,0%), транспортні засоби, інструменти, приладдя та інвентар – 8,1% (у 2007 р. – 7,0%) від загальної вартості основних засобів.

Цікавим є те, що структура ОЗ за класифікаційними групами за різними сферами економічної діяльності також відрізняється. Так, частка будівель та споруд найбільша у закладах готельного і ресторанного бізнесу – 90,5%, на підприємствах сфери операцій з нерухомим майном, оренди, інжинірингу та надання послуг підприємцям (включаючи житловий фонд) – 89,9%, в установах державного управління – 88,4%, на підприємствах з надання комунальних та індивідуальних послуг, діяльності у сфері культури та спорту – 81,3%, в освіті – 69,2%. Водночас ця частка була найменшою на підприємствах будівництва.

Найменшою частка машин і обладнання у складі основних засобів була на підприємствах будівельної сфери (55,7%), найменшою на підприємствах сфери операцій з нерухомим майном, оренди, інжинірингу та надання послуг підприємцям (2,3%). Найбільша частка транспортних засобів була на підприємствах транспорту та зв'язку (39,3%) та будівництва (22,6%), найменша у закладах освіти (0,8%) та на підприємствах сфери операцій з нерухомим майном, оренди, інжинірингу та надання послуг підприємцям (0,5%).

З огляду проведеного нами дослідження структури основних засобів за сферами економічної діяльності і за класифікаційними групами по Чернівецькій області, можна зробити невтішний висновок, що найбільша частка капіталу на підприємствах сфери операцій з нерухомим майном та оренди вкладена у житловий фонд (90,4%) з метою його перепродажу або здачі в оренду. Цей

капітал міг би активно працювати на розвиток економіки регіону, якщо би він був вкладений у сферу виробництва, будівництва транспортної та соціальної структури регіону тощо. Натомість, як правило, він вкладений у житловий фонд первинного і вторинного ринку житла і фактично є замороженим. Особливо це відчувається тепер, коли активність ринку нерухомості все більше спадає.

Вище ми аналізували основні засоби по їхній первісній вартості. Слід зауважити, що якщо розглядати основні засоби по залишковій вартості, то основні тенденції у структурі розташування і класифікаційних групах ОЗ зберігаються. Відрізняється лише обсяг ОЗ, і це зрозуміло, оскільки залишкова вартість – це різниця між їхньою первісною (переоціненою) вартістю і сумою їхнього зносу. На початок 2009 р. залишкова вартість основних засобів підприємств, організацій і установ Чернівецької області склала 13,2 млрд.грн.

Найбільша частка основних засобів за залишковою вартістю зосереджена на підприємствах сфери операцій з нерухомим майном, оренди, інжинірингу та надання послуг підприємцям (39,3%), промисловості (14,8%) і транспорту та зв'язку (10,8%).

Найменша частка ОЗ за залишковою вартістю зосереджена в установах, що здійснюють фінансову діяльність (1,1%).

Більше 70% ОЗ за залишковою вартістю зосереджена у м. Чернівці. Серед інших населених пунктів треба зазначити м.Новодністровськ (4,1%). Якщо розглядати розташування по окремих районах Чернівецької області, то найменша концентрація основних засобів за залишковою вартістю спостерігається у Путильському районі (0,5% від загальнообласного обсягу), а найбільша – у Хотинському районі (5,3%).

Певну проблему основних засобів складає їхній високий ступінь зношеності. Причому ця проблема є актуальною як для України у цілому, так і для Чернівецької області. На початок 2009 р. ступінь зношеності основних засобів по Україні становив 61,2%. По Чернівецькій області цей показник на початок 2009 р. становив 42,8% проти 44,6% на початку 2008 р. Якщо порівнювати області Карпатського регіону, то Чернівецька область займає тут друге місце. Це, звичайно, є позитивним фактом, але якщо порівнювати з іншими країнами, то ми значно поступаємось за даним показником.

Найкращим тут є стан основних засобів підприємств торгівлі, ремонту автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку, ступінь зношеності яких склав 23,9%, будівництва – 36,3%, сфери фінансової діяльності – 40%, готельного та ресторанного бізнесу - 40,5%.

У деяких сферах діяльності регіону зношеність основних засобів є меншою, ніж у середньому по області. Так, у промисловості ступінь зносу ОЗ становив 38,5%. Ще нижчим ступінь зносу був на підприємствах переробної промисловості - 32,1%. На підприємствах з виробництва харчових продуктів та напоїв цей показник становив 33,9%, текстильного виробництва, з

виробництва одягу, хутра та виробів з хутра - 29,9%, з металургійного виробництва та виробництва готових металевих виробів - 19,1%.

На підприємствах добувної промисловості ступінь зносу основних засобів є дещо вищим і складає 50,7%. Ще гірші справи в переробній промисловості - з виробництва транспортних засобів та устаткування (58,8%) і з виробництва електричного, електронного та оптичного устаткування (55,7%). Необхідно зауважити, що в основному, найбільший ступінь зносу належить до таких видів основних засобів, як будівлі і споруди, а їхня питома вага у загальній сумі основних засобів є високою, що і пояснює високий ступінь зносу ОЗ в окремих сферах діяльності. З цієї ж причини ще вищим є ступінь зносу основних засобів в установах охорони здоров'я та надання соціальної допомоги (64%), закладах освіти (63,8%).

У кращому стані, ніж у цілому по області, знаходились основні засоби Хотинського та Новоселицького районів. Ступінь зносу основних засобів у цих районах становив 28,2% та 38,4% відповідно. Ступінь зносу основних засобів міст Чернівців та Новодністровська становив - 47,2% та 48,6% відповідно. Найбільш спрацьовані основні засоби у Герцаївському (64,6%), Сокирянському (57,6%) та Заставнівському (54,7%) районах.

Однією з причин високого ступеня зносу основних засобів є наявність засобів, на які повністю нарахована амортизація. На початок 2009 р. цей показник склав 6,1% від первісної вартості.

Майже третина (32,5%) повністю зношених основних засобів знаходиться на балансі закладів освіти, 15,3% - у закладах охорони здоров'я та надання соціальної допомоги, 8,5% - на підприємствах сфери операцій з нерухомим майном, оренди, інжинірингу та надання послуг підприємцям. На балансі промислових підприємств знаходиться 8,7% повністю зношених основних засобів.

Починаючи з 2000 р. у регіоні спостерігається тенденція до зростання коефіцієнта оновлення основних засобів. Так, у 2008 р. було оновлено 8,1% основних засобів області, що на 0,7% більше, ніж у попередньому році, та на 7% більше, ніж у 2000 р. (по Україні 4,9% за 2008р.).

По оновленню основних засобів можна спостерігати які сфери діяльності розвивались у регіоні найбільш активно. Так, найвищим коефіцієнтом оновлення у 2008 р. був у будівництві (28,5%) – за рахунок придбання нової будівельної техніки; у господарствах з рибальства, рибництва (14,3%) – за рахунок введення в експлуатацію транспортних засобів; в установах державного управління (14,1%) – у зв'язку з введенням в експлуатацію мостів і доріг.

Повільнішими темпами поновлювались основні засоби на підприємствах транспорту та зв'язку, де коефіцієнт оновлення склав 4%, та у закладах готельного та ресторанного бізнесу – 1%.

На промислових підприємствах коефіцієнт оновлення основних засобів

становив 6,2%, у тому числі на переробних підприємствах – 6%, на підприємствах з розподілу газу, електроенергії та води – 6,5%. Найвищим у промисловості був коефіцієнт оновлення основних засобів на підприємствах, що займаються виробництвом цементу, вапна та гіпсових сумішей (73,2%), електричних машин та устаткування (37,9%), виробництва рибних продуктів – 22,1%. По деяких районах області коефіцієнт оновлення основних засобів був вищий, ніж у обласному. Так, у Сторожинецькому районі у 2008 р. він склав – 21,8%, Путильському – 13,2%, Кельменецькому – 13,1%. По містах Чернівці та Новодністровську цей показник склав 5,7% та 3,5% відповідно.

Головною передумовою збільшення і оновлення вартості основних засобів є зростання обсягів інвестицій в основний капітал. У 2008 р. інвестиції в основний капітал склали 3,7 млрд. грн., що на 25,5% більше, ніж у попередньому році. Причому по темпах зростання інвестицій в основний капітал Чернівецька область виявилась другою по Україні і лідером у Карпатському регіоні (табл. 1).

Значні збитки основним засобам регіону приносять стихійні лиха. В останні роки Чернівецька область потерпала від дії природних стихій, в основному злив і паводків. Внаслідок цього руйнувались основні засоби, які належать до соціальної інфраструктури регіону. У першу чергу це були житлові будинки, школи, медичні заклади, мости, автошляхи, трубопроводи тощо. По різних оцінках лише 23-27 липня 2008 року стихія нанесла збитків у сумі від 3 до 5 млрд. грн., точно дуже важко підрахувати. Схожа ситуація відбулась і на початку липня 2010 р. Держава у таких випадках надає допомогу і відшкодовує кошти, у першу чергу, на об'єкти загального призначення. Так, станом на кінець жовтня 2009 р. за кошти Державного бюджету в Чернівецькій області введено в експлуатацію 219,44 км доріг, 316 погонних метрів мостів, 5,7 км місцевих трубопроводів для транспортування газу. На те, щоби відновити у повною мірою, скажімо, весь постражданий житловий фонд, у держави поки не вистачає коштів. Для того, щоби унеможливити подібні ситуації у майбутньому, нам необхідно поступово впровадити прийнятну у всьому світі систему обов'язкового страхування житла. Без цього ситуація може ще не раз повторюватись і коштів ніколи не буде вистачати.

Таблиця 1

Темпи зростання інвестицій в основний капітал (у % до попереднього року)

	2007 р.	2008 р.
Україна	129,8	97,4
Закарпатська обл.	112,2	96,9
Івано-Франківська обл.	133,1	114,3
Львівська обл.	123,2	101,0
Чернівецька обл.	132,1	125,5

За результатами проведеного нами дослідження можна зробити такі висновки:

Ї вартість основних засобів Буковини щорічно зростає і темпи їхнього

оновлення є одними з найвищих в Україні, а частка у загальнодержавній вартості основних засобів невпинно знижується. Цей парадокс можна пояснити, на наш погляд, якраз тим, що їхня величина порівняно з вартістю загальноукраїнських ОЗ є мізерною – менше 1 відсотка і незначне перевищення темпів їхнього приросту порівняно з іншими регіонами не може вплинути на збільшення їхньої частки у загальнодержавній вартості;

Ї структура основних засобів регіону за своїм місцезоташуванням і класифікаційними групами є нерівномірною. Більше трьох чвертей ОЗ знаходиться у містах Чернівці та Новодністровськ. Майже дві третини (64,9%) основних засобів області зосереджено на підприємствах сфери операцій з нерухомим майном, оренди, інжинірингу та надання послуг підприємцям, транспорту та зв'язку, промисловості. Причому значна кількість основних засобів у даній сфері діяльності припадає на житловий фонд (90,4%). Тобто велика частка активного капіталу області заморожена у ринок житлового фонду й очікує його поживавлення;

Ї виходячи з попереднього пункту, нам видається доцільним розробити загальнообласну програму, яка буде мати на меті розвиток соціальної інфраструктури регіону на комерційній основі (побудова спортивних палаців, аквапарку, інших спортивно-розважальних комплексів). Наявність такої програми стимулювала би перетік капіталу від житлового сектора. Як стимул можна було би застосовувати пільгове надання земельних ділянок для зазначених об'єктів з обов'язковим контролем їхнього цільового призначення;

Ї зношеність основних засобів Чернівецької області складає 42,8%. За ступенем зносу основних засобів по областях Карпатського регіону Чернівецька область поступається лише Закарпатській області. Одна з головних причин, що підвищує ступінь зношеності ОЗ, є наявність ОЗ, на які повністю нарахована амортизація. На початок 2009 р. цей показник становив 6,1% від первісної вартості;

Ї близько чверті основних засобів Чернівецької області знаходяться на балансі державних організацій. Враховуючи постійні складнощі з формуванням бюджетів всіх рівнів їхнє оновлення відбувається досить повільними темпами;

Ї найвищі темпи оновлення основних засобів були на будівельних підприємствах, у господарствах, що займаються рибальством та рибництвом;

Ї зростання обсягів інвестицій в основний капітал є головною передумовою збільшення вартості основних засобів.

Список використаних джерел:

1. Асаул А.М., Брижань І.А. Економіка нерухомості / А.М.Асаул, І.А.Брижань. -К.: Лібра, 2004.
2. Бойчик І.М. Економіка підприємства / І.М.Бойчик. -К.: Атіка, 2006.
3. Ворст Й. Ревентлоу П. Економіка фірми / Й.Ворст. -М.: Высш.шк.,1994.
4. Горфинкель В.Я. Економіка підприємства / В.Я.Горфинкель. - М.: ЮНИТИ, 2000.
5. Мазаракі А.А. Економіка торговельного підприємства / А.А.Мазаракі. -К.: Хрещатик, 1999.
6. Статистичний щорічник Чернівецької області за 2009 рік.-Чернівці, 2010.
7. Фишер С., Дорнбуш Р., Шмалензи Р. Економіка / С.Фишер, Р.Дорнбуш, Р.Шмалензи. - М.:

Дело ЛТД, 1993.

8. Харвей Дж. Постигаем экономику / Дж.Харвей. - М.: Финансы: ЮНИТИ, 1997.

9. Швиданенко Г.О., Шевчук Н.В. Управління капіталом підприємства / Г.О.Швиданенко, Н.В.Шевчук. - К.: КНЕУ, 2007.